

מאת ה' היה כדי שיהיה להם פתח תקוה, והיינו (שמות ח' יב) כאשר יענו אותו בן ירצה וגו', (שמות ז' כג) ויזעקו ותעל שועתם, מה שאין בן אדם היה נתחכם עליהם להגזיהם ולנשואם, והבן.

★ ★ ★

ובאשר יענו אותו בן ירבה. נראה לי דכל מה שהיה הכנעה היה יותר השראת שכינה, ואשכון את דכא' כתיב (ישעי' נז, טו). 'בן ירצה' שלא כדרך הטבע, כמו צעת שהיה הארון אלל עוצד אדום הגיתי (שמואל ז' ו' י'), לפי ששם השראת שכינה. וכמו דשם ששה זכרם אחד (זכרות ס"ג: ג'), הכא נמי ששה זכרם אחד (שמו"ר פ"א ח'), והבן. ובתנחומא (תנחומא יסן ס' ח', הוצא זילקו"ש רמו קס"ז בשם תנחומא) רב ועלום ממנו, מהיכן פרים ורצים, ממנו, שנאמר (תהלים סח, כו) ה' ממקור ישראל. ולפי זה ידק מאד 'ובאשר יענו אותו' (נא) כנ"ל.

★ ★ ★

ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות וגו', ויקרא מלך מצרים למילדות וגו', ותאמרנה המילדות אל פרעה. הא דקרי ליה מלך מצרים, ונתשונות המילדות קרי ליה פרעה. עוד קשה צתשונותן כי לא כנשים המצרות וגו', דשפת יתר הוא, דהיה ראוי לומר 'נשים העבריות חיות הנה', ומצרות מאן דכר שמייהו.

— דרש משה —

גזירת הרעב, ובעת ההוא היו בגדלות דיוסף מלך היה, וע"כ נדמה להם למצרים שבודאי לא היו ישראל אז בעונה, ומזה שפטו דא"א להם להשתמש בעצה זו לגדל את ישראל. (מט) וז"ל: הוא יוסף הרועה צאן אביו, הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועמד בצדקו. (נ) עי' לעיל הערה ל"ד הגמ' שם. (נא) ר"ל דכל שענינם יותר נעשו יותר מוכנעים, וממילא זכו

דף פ"ט ע"א) אמר הקצ"ה, חשקני זכס שאפילו בשעה שאני נותן לכם גדולה אתם ממעטים עצמיכם. וזה שאמר 'ואנשים זה מעט זה הליצור', דהיינו שהם ממעטים עצמם, אז 'וצא עליה מלך גדול זה הקצ"ה שמשרה שכינתו' צחוכס, דאי אינס ממעטים את עצמם כזיכול אינו שורה צחוכס, כדכתיב (תהלים קא, ה') גבה עינים ורחצ לבב אותו לא אוכל, עד כאן דבריו. (ט) ועל פי המהרש"א צחידושי אגדות צבא צתרא פרק הספינה (דף ע"ג ע"א) צעוצדא דרצה צר צר חנה גבי 'ודלינן גלא' (מ"ז), ועל פי הגמרא דמועד קטן (דף ט"ז ע"ב) מה שדרשו (שמואל ז' כג, ח') ואלה שמות הגבורים אשר לדוד וגו' יושב בשבת תחמוני, אמר רב, אמר לו הקצ"ה הואיל והשפלת עצמך תהא כמוני, שאני גוזר גזירה ואתה מצטלה, עיי"ש. אס בן לפי זה היה מקום לייעץ ליתן להם גדולה לישראל שיתגאו ולא יוכלו לצטל הגזירה. אך מה שהיו יודעים שהם יכולים לצטל הגזירה, נראה לי דהיינו ממה ששמעו שיעקב ציטל הגזירה של הרעב צבואו למצרים, כמצואר צרש"י צנימוקי החומש (צראשית מז, יט, ד"ה ותן) (מ"ז), ושפט שבודאי לא היו מוכנעים אז, שהיה להם גדולה שיוסף מלך היה (מ"ח). לכך אמר 'הנה עם בני ישראל רב', ר"ל מתגאה, היפך המעט שדרשו צ'אתם המעט וכו', ואף על פי כן 'ועלום ממנו' כזיכול כפירוש הכלי יקר, לכך 'הנה נתחכמה'. אבל זה היה מחמת שלא ידע את יוסף, דודאי עניו היה כאמור לעיל 'ויוסף היה צמרים', עיין רש"י (ד"ה ויוסף) (מ"ט), ולא עבר על הפסוק (קהלת י' ד') אס רוח המושל יעלה עליך מקומך אל תנת, ולא ידע שאף שנותן להם גדולה הם ממעטים עצמן, שאין זה בכל העמים, והבן, ושומה

בכפו ונקבה, כן פרעה מלך מצרים לכל הבוטחים עליו. (מו) עיי"ש באורך דישאל ניצולים מהעכו"ם וגזירותיהם ע"י הכנעה. (מז) וז"ל: ואע"פ שאמר יוסף ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר, מכיון שבא יעקב למצרים באה ברכה לרגליו והתחילו לזרוע וכלה הרעב. (מח) ר"ל, דכל מה שהיו המצרים יודעים דבכח ישראל לבטל הגזירה, הוא ממה שיעקב ביטל

ציוצבים: (ט) עי' לעיל בפ' ויגש (דף חס"א) עה"פ ולא יכלו אחיו ד"ה ועל דרך המליצה וכו' שכתב שם שמי שהוא בעונה והוא בעיניו אפס ואין איש כזה משיג איך לחרוד לפני השי"ת, וע"ע לקמן עה"פ ובאשר יענו אותו וכו' שכתב דכל מה שהי' הכנעה הי' יותר השראת השכינה.

הפסוק מלשון יחיד ללשון רבים, ד'ירצ העם' הוא לשון יחיד (גו) 'ויעצמו' הוא לשון רבים.

והנראה לי דהא 'עצומה' נאמר על כמה ענינים, פעם על הפלגת הריצוי כמו שנאמר (שמות א' ו') פרו וישרצו וירצו ויעצמו במאה, פעם על הפלגת הגבורה כמו (במדבר כב, ו') כי עזום הוא ממנו, פעם על הפלגת העושר (ג), פעם על הפלגת זכויות ומעשים טובים כמו שנאמר (ויאל ז' יא) כי עזום עושי דברו (תנחומא ושלח ס' א'). והנה כאן נאמר (א' יו) ותחיין את הילדים, פירש רש"י (ד"ה ותחיין) שהיו מספקות להם מים ומזון. והנה מבואר בפירש רש"י בסוטה (דף י"א ע"ג) ותחיין את הילדים משמע שהיו מסייעין להחיותם, שהיו טומנות אותן בצתיהן זמגדלין אותן עכ"ל, ויוצן דהיה קשה לרש"י מה ענין הספקת מים ומזון לגזירת פרעה. והנה הדעת נותן כי יותר שמתרצין הילדים הם יותר מתדלדלים (ג), כי לא יספיק להם כל הון, אבל זה היה מהשגחת השי"ת להשגיח עליהם ולהשפיע להם צרכה, וכל מה שהיו יותר מפזרין לריצוי הילדים היו יותר מתעשרין, על דרך יש מפזר ונוסף עוד (משלי יא, מד). והיינו 'וייטצו אלקים למילדות' כל כך עד שאפילו 'ירצ העם' והיה ראוי שיתדלדלו מרוב הפיזור, עם כל זה לא כן היה אלא אדרבא 'ויעצמו מאד' בעושר, ואם כן הכל מאמר אחד, והאי 'ויעצמו' קאי על המילדות, ולא קשה מידי. ועל פי זה יתפרש קרא דצתריה 'ויהי כי יראו המילדות את אלקים', דהיינו כמבואר למעלה שהיו טומנין אותן בצתיהם, ואם כן היו צריכין לצמים ולחדרים רבים, 'ויעש להם וגו' קאי על אלקים, דהיינו שהשי"ת עשה להם צמים, שהשפיע להם שלא בדרך הטבע עד שקנו וצנו צמים כפי הצורך להם, כן נראה לי נכון בס"ד.

☆

והנראה לי בזה, כי הוא נזה להרוג והוי רציחה, רק דינא דמלכותא דינא (בבא בתרא נ"ה), וכן הוא גם כן בנימוסיהם (ג). והנה רצינו תם פסק (ע"י ברא"ש נדרים כ"ח ע"א - ובבבא יוסף חו"מ ס' שס"ט בשם רבינו תם) דינא דדוקא כשמשה גזירתו על כל בני מלכותו אז הוי דינא דמלכותא דינא. והנה זה הוא גם כן שכלי וראוי שידור לזה הנימוקים. והנה צאמת נתייראו לומר לו שעושה שלא כדין, אבל מרמזי רמוזי, והיינו דקאמרי 'כי לא כנשים המצויות העצירות' ר"ל בהגזירה, ואם כן לא השוה גזירתו על כל בני מלכותו והוי רציחה, ולא דינא דמלכותא. רק לפי הפשט להצגת השומעים נמשך למטה (ג), אבל מלכא ידע מאי דמחוי ליה במחוג (ע"פ חגיגה ה:), כי לפי הפשט הוא שפת יתר. ועל כן בהפסוקים הקודמים קוראו 'מלך מצרים', כי הוא לפי דעתו עשה צחור מלוכה, אבל צתשובתן - דאין בזה משום דינא דמלכותא - קוריהו 'פרעה' דהוא שם לצד, אף דשם זה מיוחד למלכי מצרים, מכל מקום הוא רק שם בעלמא, כמו שמבואר בספר הישר (בפרשת לך) דמשום דהראשון נפרע ממתיס (ג) נקראו הבאים אחריו גם כן על שמו. לכך אחר שהשיצו לו כן, נאמר 'ויצו לכל עמו' כמו שפירש רש"י (ד"ה לכל) שאף עליהם גזר, ומכל מקום קוריהו הכתוב 'פרעה', לומר לך שהעידה התורה שאף שהשוה גזירתו, מכל מקום הוא פרעה הרשע שלא נתכוון רק לישראל, ודוק.

★ ★ ★

וייטב אלהים למילדות וירב העם ויעצמו מאד וגו'. ויש לדקדק, דהנה לפי הפשוטו משמע דהך 'וייטצו אלקים למילדות' הוא גזרת המאמר (ג), 'ירצ העם' הוא מאמר בפני עצמו, אם כן 'ויעצמו מאד' קאי על העם, ולפי זה קשה דמשנה

— דרש משה —

בשם הר"י ז"ל. (גד) ר"ל על כי חיות הנה. (גה) עיי"ש וז"ל: ויען המלך ויאמר לרקיון לא יקרא עוד שמך רקיון כי אם פרעה יהיה שמך אחרי אשר פרעת מס מן המתים. (גו) כלומר הפסיק הענין. (גז) דהיל"ל וירבו העם. (גח) כמו שנאמר (בראשית כו, טז) כי עצמת ממנו מאד. (גט) ר"ל המילדות.

ליותר השראת השכינה ולכן פרו ורבו שלא בדרך הטבע. (גב) דהמלך הרשות בידו לגזור מיתה מצד דינא דמלכותא. (גג) ע"י ברמב"ם הל' גזילה פ"ה הי"ד - ובהגהות מימונית שם בשם ר"ת. וע"י בשו"ת בעלי התוספות תשובה י"ב ד"ה תשובת ר"ת, וע"ע בתוס' בבבא קמא (נ"ח). ד"ה א"נ מברית שהביא כן